

Terms realization the principle of legality in the criminal process of Germany and Ukraine

Умови реалізації засади законності у кримінальному процесі Німеччини та України

Viktoriya Kozachenko

Key words:

criminal process, experience of foreign countries, Germany, principle of legality, conditions for the implementation.

Ключові слова:

кримінальний процес, досвід зарубіжних країн, Німеччина, засада законності, умови реалізації.

Постановка проблеми. Якщо брати кримінальний процес України, то загальновідомо, що у нашій державі обов'язок встановлювати усі фактичні обставини справи має виконуватися в рамках кримінального провадження (ч. 1 ст. 7, ч. 2 ст. 9 КПК України). Кримінальне провадження, у свою чергу, розпочинається зі стадії досудового розслідування (п. 10 ч. 1 ст. 3 КПК України), яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) (п. 5 ч. 1 ст. 3, ч. 2 ст. 214 КПК України).

Однак, якщо поглянути на те, як у нашій державі розпочинається досудове розслідування, то можна побачити таке: у ч. 1 ст. 214 КПК України визначено, що слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним із будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до ЄРДР, розпочати розслідування. Тобто особливістю вітчизняного порядку початку кримінального провадження є те, що кожна заява чи повідомлення про вчинення кримінального правопорушення – це нове кримінальне провадження, в рамках якого слідчий, прокурор повинні встановити усі фактичні обставини справи (ч. 2 ст. 9 КПК України). Проте завантаженість слідчих, прокурорів нашої держави за кількістю кримінальних проваджень впливає на стан і якість всебічності, повноти встановлення ними усіх фактичних обставин кримінального правопорушення (ч. 2 ст. 9 КПК України). Нагадаємо, засади законності є вимогою у сучасному кримінальному процесі України. Відповідні положення КПК України потребують перегляду та законодавчої зміни, а за основу може бути взятий кримінальний процес Німеччини, де початок кримінального провадження, а з ним і умови реалізації засади законності, є іншими.

Стан дослідження проблеми. Питання початку кримінального провадження (досудового розслідування) та умов реалізації засади законності сьогодні викликає значний науковий інтерес вченої спільноти нашої держави. Так, погляди щодо цього висловлювали А. Гайворонський, В. Гончаренко, В. Зеленецький, Л. Лобойко, М. Погорецький, О. Татаров, Л. Удалова та багато інших вчених. Проте досвід зарубіжних країн, у тому числі й Німеччини, дотепер залишається недостатньо дослідженим.

Метою статті є аналіз умов реалізації засади законності у кримінальному процесі Німеччини та можливих шляхів впровадження даного досвіду у кримінальному провадженні України.

Виклад основного матеріалу. На відміну від України, Німеччина займає дещо іншу позицію щодо того, як починається кримінальне провадження та як діють вимоги засади законності в частині обов'язку встановити усі фактичні обставини справи. Так, вже у ч. 2 § 152 КПК ФРН звертається увага, що прокуратура організовує переслідування всіх злочинних діянь, як підлягають переслідуванню, за наявності достатніх фактичних підстав (підкр. авт.).

Подібне твердження знаходимо і в ч. 1 § 163 КПК ФРН, оскільки в ній зазначається, що відомства та чиновники поліції здійснюють розслідування злочинних діянь (підкр. авт.).

Нагадаємо, ч. 2 § 152, ч. 1 § 163 КПК ФРН відображають частину сутності принципу законності у німецькому кримінальному процесі, зокрема обов'язок встановити усі фактичні обставини справи (підрозділ, присвячений сутності засади законності у кримінальному процесі ФРН та України).

Тобто, як додатково вбачається із роз'яснень німецьких вчених, у ФРН не кожна заява і повідомлення про вчинення злочину означає початок досудового (попереднього) розслідування, а з ним і виникнення обов'язку встановити усі фактичні дані. Зокрема, згідно з доповіддю К. Страфанзига «Реєстрація заяв про скоєння злочинного діяння – Практика і правове регулювання документообігу в Німеччині»¹:

- заява про вчинення кримінального правопорушення може бути подана до прокуратури, в поліцію чи чиновникам поліцейської служби, а також до місцевого суду в усній або письмовій формі;
- подаючи заяву, потерпілий чи заявник повинен вказати відомості про час, місце та інші відомі обставини вчиненого злочинного діяння, а також надати докази цього, за їх наявності;
- отримана заява реєструється, їй надається номер. Якщо вона подана до місцевого суду, то надалі її передають органам поліції, прокурору.

Звернімо увагу, в Німеччині існують різні види реєстрів, наприклад: реєстр проваджень досудового (попереднього) розслідування; реєстр заяв про скоєння злочинного діяння стосовно невстановлених осіб; реєстр проваджень досудового (попереднього) розслідування стосовно невстановлених осіб; реєстр проваджень з адміністративних правопорушень; реєстр повідомлень, що не спрямовані на початок кримінального провадження тощо.

Якщо із заяви чи повідомлення не вбачається явних і очевидних ознак вчинення кримінально-караного діяння, це слугує лише передумовою початку проведення перевірки органами поліції (за допомогою оперативних заходів). Під час цієї перевірки встановлюється лише наявність чи відсутність самого факту вчинення злочину, зокрема «первинної» підозри, оскільки саме вона слугує підставою для початку досудового попереднього розслідування².

Як роз'яснено Уве Хелльманом, «первинна» підозра має місце тоді, коли один або декілька фактів дозволяють на підставі кримінологічного досвіду зробити висновок, що відбулося досі невідоме злочинне діяння. Але особливих вимог щодо ступеня ймовірності при цьому не існує. Достатньою є сама можливість здійснення кримінально караного злочинного діяння, заснована на кримінологічному досвіді. Загальні твердження, припущення або невизначені натяки, які не підтверджені конкретними фактами, не можуть свідчити про «первинну» підозру вчинення злочинного діяння³.

Отже, як бачимо, вже у положеннях КПК ФРН та роботах німецьких учених наголошено, що встановлення усіх фактичних обставин справи як обов'язок може виникати лише тоді, коли є підстави вважати, що вчинено кримінально-каране діяння. У свою чергу, не кожна заява і повідомлення про вчинення злочину може означати початок досудового (попереднього) розслідування, а з ним і виникнення зобов'язання виконувати вимогу принципу законності. Адже, якщо заява і повідомлення явно не свідчать про ознаки кримінально-караного діяння, відбувається лише їх перевірка, оскільки факт вчинення злочину повинен бути ще підтверджений⁴.

На такі ж висновки, зокрема на те, що в Німеччині може відбуватися перевірка заяв і повідомлень про вчинення злочину, настановляють також праці:

- Б. Новроузiana, який, по-перше, вказує, що кримінальний процес можна розуміти як збір і перевірку інформації про кримінально-каране діяння, тому перевірка заяви і повідомлення про вчинення злочину вважається першим етапом збору такої інформації. У разі її підтвердження чи достовірності

¹ Страфанзиг К. Регистрация заявлений о совершении преступного деяния – Практика и правовое регулирование документооборота / Кунерт Страфанзиг (Kunert Strafanzeige) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : sud.gov.kz/system/files_force/doklad_kunert_strafanzeige_russ.pptx?download=1.

² Бойльке В. Уголовно-процессуальное право ФРГ : [учебник] / Вернер Бойльке. – Красноярск : РУМЦ ЮО, 2004. – С. 182–183.

³ Головненков П. Уголовно-процессуальный кодекс Федеративной Республики Германия – Strafprozessordnung (StPO). Научно-практический комментарий и перевод текста закона со вступительной статьей профессора Уве Хелльманна «Введение в уголовно-процессуальное право ФРГ» / [П. Головненков, Н. Спица, Уве Хелльманн]. – Potsdam : Universitätsverlag Potsdam, 2012. – С. 40.

⁴ Какие преступления зарегистрированы в статистике полицейских преступлений // Федеральное министерство внутренних дел [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/faqs/DE/themen/sicherheit/pks/pks.html#f9401362>.

- розпочинається провадження у справі, що є другим етапом збирання інформації, який відбувається вже за допомогою слідчих дій, передбачених КПК ФРН. По-друге, Б. Новроузіан прямо зазначає: «Заява чи повідомлення про вчинення злочину – це лише спонукання потерпілого чи іншої особи до перевірки наявності підстав для початку досудового (попереднього розслідування)⁵;
- К. Шрота, який акцентує увагу на тому, що у кримінальному судочинстві ФРН потерпілий, його свідчення не мають «переважаючої» ролі під час вирішення питання про початок кримінального провадження⁶;
  - інших німецьких вчених, оскільки ними неодноразово робиться наголос на тому, що розслідування розпочинається та відбувається стосовно: «діянь, які передбачені КПК ФРН»; «злочинних діянь»; «кримінального проступку або злочинного діяння»⁷ тощо.

Щодо того, чому у даній країні акцент зроблено на досудовому (попередньому) розслідуванні, яке розпочинається лише за наявності достатніх підстав вважати, що вчинено кримінально-каране діяння, то в Німеччині прямо доходять висновків: кримінальне провадження – це правова процедура отримання судового рішення про матеріальні правовідносини. Кримінальне переслідування направлено на реалізацію матеріального кримінального права. Метою кримінального процесу ФРН є винесення правильного з погляду кримінального права рішення, прийнятого у відповідності до процесуальних норм⁸. Іншими словами, кримінальний процес тісно пов'язаний із нормами матеріального кримінального права. Лише вчинення злочинного діяння зумовлює початок кримінального переслідування. Тому для того, щоб розпочати кримінальне провадження, потрібно принаймні встановити, чи дійсно мало місце кримінально-каране діяння.

Вважаємо, що наведений досвід Німеччини в частині порядку початку досудового розслідування, а з ним і виконання вимог засади законності в частині обов'язку встановити усі фактичні обставини справи, є позитивним для вітчизняного кримінального провадження. Слід, однак, зауважити, що деякі вітчизняні дослідники вже зазначали, що відмова від т. зв. «дослідчої» перевірки стала позитивним явищем в українському кримінальному провадженні⁹. Ми повністю підтримуємо тих вчених і науково-практичних діячів, зокрема, О.Ю. Татарова¹⁰, В.С. Зеленецького¹¹, Л.Д. Удалову¹², які вважають, що варто повернутися до інституту «дослідчої» перевірки, оскільки це надає змогу відфільтрувати заяви про злочини на предмет обґрунтованості початку переслідування¹³. Щоправда, згадані науковці мають власні уявлення про те, яким же чином має відбуватися «дослідча» перевірка. Найбільш обґрунтованою позицією щодо цього питання, на нашу думку, є твердження Л.М. Лобойка^{14,15}, про те, що чинний КПК України дозволяє до внесення заяв і повідомлень про вчинення кримінального правопорушення до ЄРДР здійснювати не лише огляд місця події, а й інші процесуальні дії. Так, ст. 207, 208 КПК України передбачають законне затримання особи і затримання уповноваженою особою під час вчинення або замаху на вчинення кримінального правопо-

⁵ Новроузіан Б. *Ход досудебного производства по уголовным делам в сфере коррупции и экономики* / Бижан Новроузіан [Електронний ресурс]. – Режим доступу : sud.gov.kz/system/files_force/doklad_professor_dr_nowrousian_final_rus_presentation_1.ppt?download=1.

⁶ Schroth K. *Die Rechte des Opfers im Strafprozess*. – Heidelberg : C.F. Müller Verlag, 2005. – S. 3.

⁷ Rox K. *Разграничение между проступком и преступлением в уголовном праве Германии* / Кристиан Рох [Електронний ресурс]. – Режим доступу : sud.gov.kz/system/files_force/doklad_kristian_roh_2.docx?download=1.

⁸ Розэ Г. *Введение в немецкое уголовно-процессуальное право: [учеб. пособ.]* / Г. Розэ. – Красноярск : Красноярский государственный университет, 2001. – С. 11

⁹ Гайворонський А. *Нормативно-правова регламентація початку досудового розслідування в умовах сучасного кримінального процесуального законодавства* / А. Гайворонський // *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. – 2013. – № 2. – С. 215–219.

¹⁰ Татаров О. *Застосування деяких положень нового КПК України потребує унормування* / О. Татаров // *Митна справа*. – 2013. – № 4. – Ч. 2. – Кн. 1. – С. 182–187

¹¹ Зеленецький В. *Проблемы возбуждения антиуголовного производства о совершенном или подготавливаемом преступлении* / В. Зеленецький // *Питання боротьби зі злочинністю*. – 2013. – Вип. 25. – С. 67–71.

¹² Удалова Л. *Проблемні питання початку досудового розслідування* / Л. Удалова // *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. – 2016. – № 1. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lawjourn.naiu.kiev.ua/index.php/ua/>.

¹³ *Виступ Генерального прокурора України з нагоди 5-ї річниці набрання чинності Кримінальним процесуальним кодексом України* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&t=rec&id=219500&fp=60.

¹⁴ Лобойко Л. *Актуальні проблеми визначення підстав і моменту початку досудового розслідування* / Л. Лобойко // *Вісник кримінального судочинства*. – 2015. – № 1. – С. 87–92.

¹⁵ Лобойко Л. *Підстави і момент початку досудового розслідування* / Л. Лобойко // *Питання боротьби зі злочинністю*. – 2014. – Вип. 27. – С. 132–138.

рушення, а також безпосередньо після його вчинення. Слідчий, прокурор або інша уповноважена особа має право здійснити обшук затриманої особи з дотриманням правил, передбачених ч. 7 ст. 223 і ст. 236 КПК України. Проведення усіх цих дій, як правило, передуює внесенню до ЄРДР відомостей про кримінальне правопорушення, у зв'язку з яким затримано особу.

В особи, затриманої в порядку ст. 208 КПК України, слідчий, прокурор мають право тимчасово вилучити документи, які засвідчують користування спеціальним правом. Про можливість тимчасового обмеження особи у користуванні спеціальним правом до внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР свідчить мета вилучення відповідних документів, якою, згідно з ч. 1 ст. 148 КПК України, є припинення кримінального правопорушення чи запобігання вчиненню іншого.

Як додає Л.М. Лобойко, єдине, що потрібно зробити – це виключити з ч. 3 ст. 214 КПК України норму, згідно з якою до початку досудового розслідування забороняється проводити процесуальні дії. Це не матиме жодних негативних наслідків для ефективності кримінальної процесуальної діяльності та забезпечення прав учасників кримінального провадження, адже, якщо до реєстрації відомостей у ЄРДР можна провадити процесуальні дії, якими обмежуються права учасників провадження, то, тим паче, можна провести допит та інші процесуальні дії. Таке вирішення питання, навпаки, підвищить ефективність реагування на заяви, повідомлення та іншу інформацію про кримінальні правопорушення.

Висновки та пропозиції. Враховуючи, що вимога принципу законності в частині обов'язку встановити усі фактичні обставини справи перебуває у прямому та невід'ємному взаємозв'язку із початком кримінального провадження, тобто дією принципу публічності¹⁶, та пам'ятаючи, що саме засади (принципи) відображають фундаментальні, базові керівні ідеї, положення й властивості кримінального провадження (М.М. Михеєнко¹⁷), пропонуємо також:

змінити зміст ч. 2 ст. 9 КПК України та відобразити її таким чином: «Прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий зобов'язані всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження за наявності достатніх підстав вважати, що вчинено кримінально-каране діяння (виділ. авт.), виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень». Тобто пропонуємо врахувати досвід Німеччини і передбачити, що встановлення усіх фактичних обставин справи (провадження) як вимога принципу законності може стосуватися лише кримінально-караних діянь, а не будь-яких повідомлень про вчинення злочину.

виключити з КПК України безальтернативну вимогу, що у ЄРДР мають вноситися відомості в разі надходження кожної заяви чи повідомлення про вчинення кримінального правопорушення. Наприклад, ч. 1 ст. 214 КПК України доцільно відобразити таким чином: «Слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним із будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до ЄРДР, якщо містяться ознаки кримінального правопорушення, розпочати розслідування та через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику витяг з ЄРДР. Слідчий, який здійснюватиме досудове розслідування, визначається керівником органу досудового розслідування». Отже, 24-х годинний термін, встановлений ч. 1 ст. 214 КПК України, стане не часом перевірки заяв та повідомлень про кримінальне правопорушення, а буде періодом внесення до ЄРДР відомостей про кримінальні правопорушення, які явно містять ознаки кримінально-караного діяння. Час, зазначений у ч. 1 ст. 214 КПК України, є цілком обґрунтованим та не потребує збільшення, про що слушно зазначає М.А. Погорецький¹⁸;

¹⁶ Гончаренко В. Принципи кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників / В. Гончаренко // Часопис Академії адвокатури України. – 2013. – № 2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Chau_2013_2_37.pdf.

¹⁷ Михеєнко М. Конституційні принципи кримінального процесу / М. Михеєнко // Вісник Академії правових наук України. – 1997. – № 2 (9). – С. 100–112.

¹⁸ Погорецький М. Початок досудового розслідування: окремі проблемні питання / М. Погорецький // Вісник кримінального судочинства. – 2015. – № 1. – С. 93–98.

враховуючи, що засада законності перебуває у прямому та нерозривному взаємовідношенні з принципом публічності, а всі засади кримінального провадження взаємопов'язані¹⁹, крім того, за суттю засада публічності й законності однакові²⁰, доцільно також змінити зміст ст. 25 КПК України: «Прокурор, слідчий зобов'язані в межах своєї компетенції розпочати досудове розслідування в кожному випадку безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення (за винятком випадків, коли кримінальне провадження може бути розпочате лише на підставі заяви потерпілого) або в разі надходження заяви (повідомлення) про вчинення кримінального правопорушення, з якого вбачається наявність ознак кримінально-караного діяння (виділ. авт.), а також вжити всіх передбачених законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила».

Анотація

Стаття присвячена умовам реалізації засади законності у кримінальному процесі Німеччини та України. Визначено особливості реалізації засади законності у кримінальному процесі України. Встановлено відмінності німецького кримінального процесу щодо умов реалізації засади законності.

Summary

The article is devoted to the conditions for the implementation the principle of legality in the criminal proceedings Germany and Ukraine. Defined features of the implementation the principle of legality in the criminal process of Ukraine. Installed differences between the German criminal process and the conditions for the implementation of the principle of legality.

Використана література:

1. Schroth K. Die Rechte des Opfers im Strafprozess. Heidelberg : C.F. Müller Verlag, 2005. – 338 s.
2. Бойльке В. Уголовно-процессуальное право ФРГ : [учебник] / Вернер Бойльке. – Красноярск : РУМЦ ЮО, 2004. – 352 с.
3. Висновок Директорату з питань правосуддя та захисту людської гідності Генерального директорату I – Права людини і верховенство права Ради Європи «Щодо проекту кримінально-процесуального кодексу України» / [Лорени Бахмайєр-Вінтер, Джеремі МакБрайда Баристера, Еріка Сванідзе]. – Страсбург, 2011. – 91 с.
4. Виступ Генерального прокурора України з нагоди 5-ї річниці набрання чинності Кримінальним процесуальним кодексом України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&t=rec&id=219500&fp=6.
5. Гайворонський А. Нормативно-правова регламентація початку досудового розслідування в умовах сучасного кримінального процесуального законодавства / А. Гайворонський // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – 2013. – № 2. – С. 215–219.
6. Головенков П. Уголовно-процессуальный кодекс Федеративной Республики Германия – Strafprozessordnung (StPO). Научно-практический комментарий и перевод текста закона со вступительной статьей профессора Уве Хелльманна «Введение в уголовно-процессуальное право ФРГ» / [П. Головенков, Н. Спица, Уве Хелльманн]. – Potsdam : Universitätsverlag Potsdam, 2012. – 408 с.
7. Гончаренко В. Принципи кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників / В. Гончаренко // Часопис Академії адвокатури України. – 2013. – № 2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Chaau_2013_2_37.pdf.
8. Зеленецкий В. Проблемы возбуждения антиуголовного производства о совершенном или подготавливаемом преступлении / В. Зеленецкий // Питання боротьби зі злочинністю. – 2013. – Вип. 25. – С. 67–71.

¹⁹ Гончаренко В. Принципи кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників / В. Гончаренко // Часопис Академії адвокатури України. – 2013. – № 2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Chaau_2013_2_37.pdf.

²⁰ Висновок Директорату з питань правосуддя та захисту людської гідності Генерального директорату I – Права людини і верховенство права Ради Європи «Щодо проекту кримінально-процесуального кодексу України» / [Лорени Бахмайєр-Вінтер, Джеремі МакБрайда Баристера, Еріка Сванідзе]. – Страсбург, 2011. – С. 27.

9. Какие преступления зарегистрированы в статистике полицейских преступлений // Федеральное министерство внутренних дел [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/faqs/DE/themen/sicherheit/pks/pks.html#f9401362>.
10. Лобойко Л. Актуальні проблеми визначення підстав і моменту початку досудового розслідування / Л. Лобойко // Вісник кримінального судочинства. – 2015. – № 1. – С. 87–92.
11. Лобойко Л. Підстави і момент початку досудового розслідування / Л. Лобойко // Питання боротьби зі злочинністю. – 2014. – Вип. 27. – С. 132–138.
12. Михеєнко М. Конституційні принципи кримінального процесу / М. Михеєнко // Вісник Академії правових наук України. – 1997. – № 2 (9). – С. 100–112.
13. Новроузиан Б. Ход досудебного производства по уголовным делам в сфере коррупции и экономики / Бижан Новроузиан [Электронный ресурс]. – Режим доступа : sud.gov.kz/system/files_force/doklad_professor_dr_nowrousian_final_rus_presentation_1.ppt?download=1.
14. Погорецький М. Початок досудового розслідування: окремі проблемні питання / М. Погорецький // Вісник кримінального судочинства. – 2015. – № 1. – С. 93–98.
15. Розэ Г. Введение в немецкое уголовно-процессуальное право : [учеб. пособ.] / Г. Розэ. – Красноярск : Красноярский государственный университет, 2001. – 219 с.
16. Рох К. Разграничение между проступком и преступлением в уголовном праве Германии / Кристиан Рох [Электронный ресурс]. – Режим доступа : sud.gov.kz/system/files_force/doklad_kristian_roh_2.docx?download=1.
17. Страфанзиг К. Регистрация заявлений о совершении преступного деяния – Практика и правовое регулирование документооборота / Кунерт Страфанзиг (Kunert Strafanzeige) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : sud.gov.kz/system/files_force/doklad_kunert_strafanzeige_russ.pptx?download=1.
18. Татаров О. Застосування деяких положень нового КПК України потребує унормування / О. Татаров // Митна справа. – 2013. – № 4. – Ч. 2. – Кн. 1. – С. 182–187.
19. Удалова Л. Проблемні питання початку досудового розслідування / Л. Удалова // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2016. – № 1. – [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://lawjourn.naiu.kiev.ua/index.php/ua/>.